פון חודש צו חודש

אָפּטיילונג פאַר ליטעראַטור און קולטור ענינים

רעדאַקטירט פון: י. זיפּער

"הרודעס"

(פּאָעמע פון ה. רויזנבלאַט, אַרויסגעגעבן פון לאָס־אַנדזשעלעסער צווייג איד. קולטור געזעלשאַפט)

פון משה וואָלינער (דיימאַנד)

מאַדנע: הונדערטער מאָל זיינען פאַר־ביי נעגאַנגען אונזערע קלאַסיקער פאַר די טירן פון די דאָרף־פּראָסאַקעס. מיט טויזנטער פעדער אין דער האַנד פון דאָרפס־מענשן. רויזנבלאַט שרעקט זיך אפילו ניט צו נעבן אונז דעם אמת'ן פאַרגרייזטן אויס־פּאַעמע נעוואָרן געקינסטלט און ניט רעאַל. אַט דער "ריינער" אוקראַינער אידיש שאַפט אַ באַזונדערן חן אַרום "הרודעס".

אָבער לאָמיר אין קורצן זיך באַקאַנען מיט'ן אינהאַלט פונם בוך:

ערגעץ אין אַ אוקראַינער דאָרף פון די 90ער יאָרן לעבט אַ פּראָסטע האַרע־פּאַשנע אידישע משפחה. אַפּגעריסן פון וועלכן ס'איז צענטער, לעבן די דאָזיקע מענשן אַ מין באַזונדער לעבן, געזונטע, ברייטפּלייציקע, אַרבעטן זיי אַלע פון פרי ביז נאַכט אין צוויי מילן וואָס וועגן נעָ־האַלטן אין אַרענדע ביי אַ פּריץ שוין פאַר לענגערע יאָרן. אַרבעט, עסן און דאָס מאַך־אַוו־ווייב פּראַבלעם. זיינען די וויכטיקסטע פאַקטאָרן וואָס שפּילן אַ ראָל אין זייער לעבן; קינדערישע פרייד און טעמפּער וויטיק, — זייערע הויפּט נשמה עלע־מענטן.

דאָס איז דער הויפּט אינהאַלט וואָס ציט זיך, ווי אַ רויטער שנור, דורך "הרודעס". פאַרשטייט אַז, אַ נאַנצע רייע אַנדערע מאָטיוון וואָקסן אַרויס פון דעם דאָזיקן זוים־קערנדל. אויך פיל צווייטנדיקע געשטאַלטן שוועבן פאַרביי אונזערע אויגן; אויסיקע שוויינגדיק, פאַר'חלומ'טע, וואָס דערמאָנער אונז אַן בערגלאָפּאָס טיפן, אַן אַנדערע ווי פון קוזלטשין נעראַקס, — מענשן אַן אַפּאַטאַשיס'ס שטייגער. אַט די אַלע "וויטיקע" פאַסן זיך אַריין אין דער פּאָעמע, שלעפן זיך ניט נאָך, און דאָס וויכטיקסטע, — יעדער טאַט און וואָרט אין פּסיכאָלאָגיש אויסגעלאַטן און נאַנץ.

רויזנבלאַט האָט ליב און פאַרשטייט זיינע טיפן. ער פילט זייער יעדן וויטיק, שילדערט ער, לטשל, די ציט וועגן די דאָר־פישע אידן. דאָרט זיך אַן קלייבן אין שטעטל אביבער די יום־טובים טעג, ניט מיין יום־טובים אין דאָס פאַר זיי, נאָר "יום־רעס", — שווערע, פיינבלוט טעג, וועלכע מאַטעמען אויס ביי די לעצטע כחות. שוין די צונרייטונגען אַליין (דאָס וועסטערן פון קישנס, קליידער) וואַרפן אַן אַ פּחד. די כמורנע, רענגדיקע אָלוד טעג דריקן אויף זייערע געמיטער, ווי שווערע שטיקער בלייי. דער אינציקער נעראַנק, אַן באַלד־באַלד וועט מען זיך מוזן שטעלן פאַרן רבונו של עולם און אַפּגעבן דין וחשבון פאַר'ן נאַנצן פאַרגאַנגענעם יאָר, קילט דאָס בלוט אין די אָדערן. און שרעקן זיך איז דאָ פאַרוואָס: דאָס פּראָסאַטאַקעס האָבן פיינט די קליינע פינטעלאַך, און זייערע אַנגעגרן זיינען אַן אַ שווער פאַר די קונציקע "מאַלטוועס". . . .

מיט אַ דינער. איראָניע, אומדירעקט, שילדערט רויזנבלאַט די דאָזיקע ערב יום־טוב'דיקע מורא:

"אויף פריזבעס לינן אָפּענע מחזורים, און
דער ווינט
מיט פאַלטע פינגער מישט זי בלעטער —
מוטקע, שטויביק און פאַרגעלט —
ער מישט מיט פרומען ערנסט ווי ער
וואָלט עפּעמנס
—נו, אַרבעט אַט לאָמיר זען צו פעלט ניט
עפּעס... אפשר טאַקע פעלט ע ! ע !"

און ווער ווייס, אפשר האָבן די שטוב־מענשן טאַקע אויסגעריסן אַ פאַר בלעטער, אָדער נאָר, — אפשר האָבן די מיין צע־נעמען. . . .

אָבער ניט בלויז דער ציטער פאַר נאָט שרעקט די דאָרפס אידן. דאָס זיין אין שטעטל, דאָס הערן הינטער זיך די חזק לידלאַך פון קונדסים, דאָס שטיין אין שול ביי דער הרובע און דאָס צעגעסן ווערן פאַרמערט נאָך מער זייערע פינגען און אַנטוויקלט אַלץ שטאַרקער די ליבע צום אייגענעם דאָרף.

רויזנבלאַט פילט די דאָזיקע ווייטיקן. ער דערציילט אָבער ניט אינגאַנצן. מיט נעגיטיע פינגער רירט ער אַן אַ סטרונע און נייט ווייטער.

שילדערט ער אין אַ צווייטנס אַרטיקל מיט אַזאַ באַגרעניצטן פלאַץ אַפּצושטעלן זיך איבער פיל אַנדערע וויכטיקע מאַטעריען פון "הרודעס". פאַראַן ערטער וואָס בעטן זיך ממש דערמאָנט צו ווערן. רויזנבלאַטס הר־מאַר. — עכטע שלום־עליכס קוואַליטעט — אין ווערט אַ גאַנץ באַזונדערע אַפּ־האַנדלונג, אַזוי אויך זיין איינגאַרטיקער סטיל.

פאַרענדיקנדיק גלוסט זיך זאָגן: "הרו־דעס" איז אַ ווערטפולער צושטייער צו אונ־זער מאָדערנער איר. ליטעראַטור. אַט בוך אַדער נאָר, — אפשר האָבן די מיין צע־נעמען. . . .

אַ ליד עד

אונטער שטאַטישע הימלען

אין פאַרטאַגיקער רואיקייט,
בלוים אויף אַ פרייד אין מיין האַרץ, —
מיט טאָג אויפגייענדיקע טרעס.

מיינע האַלב געעפנטע אויגן
ווי דיינע בלויע באַגענענס, —
שטראַלן מיט גאָלדענעם שמייכל!
ציען אַז דיר, אַ ליכטיקער נאָמען!

און אַט קלאַפּן שוין האַמערס אין זשאַווער...
און אויף דיינע ליכטיקע הימלען
ציט שוין שטאַטס שטויביקער אויר . . .

אָונט

ווי אַ וואָגלער אויף איינזאַמע וועגן,
צינד איך מיינע טונקעלע שעה'ן
אין שקיעה־שיין;
ווי טאָג זיינע לעצטע מינוטן
אין אָונטיקן פאַרגיין.

האָט אָונט זיך אָנגערוקט.
געבליבן הענגען טונקל אויף שליאַכן און וועגן, —
ווי ס'טונקלט דער מריוער אַרום אַ הויז
נאָך אַ פאַרגאַנגען לעבן.

האָבן זיך מיינע אויגן ווי שטערן
געצונדן איבער טונקעלע וועגן;
און די גרויקייט האָט אויפגעשיינט
מיט אָונט רו,
שטיל צו פאַרגעמען און פאַרגעבן . . .

אין אונזער האַרבעריק

פון י. ש—ז

א. אַז מ'שמועסט פּאָליטיקע

אין "מאַזנים", נומער 28, (העברייאַ־שע און וואַכנשריפט דערשיינט אין תל־אביב.) איז אָפּגעדרוקט דער פּראָטעסט פון אידי־שן פון קלוב אין וואַרשע, פאַר נישט לאַזן שפּילן דעם אידישן פילם אין תל־אביב. דער פּראָטעסט איז געוועזדעט צום העברייאישן פעדעראַלקלוב אין א"י. אויף דעם ענטפערט דער העברייאישער פון קלוב, אַז "די אידיש און העברייאיש פראַגע אין א"י איז בעיקר אַ פּאָליטישע פראַגע פון דער נאַציאָנאַלער היים, און דערפאַר קאָן זיך דער קלוב (לויט זיינע סטאַטוטן) אפיציעל נישט מישן אין דעם, נאָר ער זאָגט זיך בלויז אַרויס, אַז די העברייאַ־שע שרייבער זיינען מסכים מיט אַלע נאַ־ציאָנאַלע אינסטיטוציעס, אַז עפנטלאַכע פאַרשטעלונגען און אידיש, וואָס האָבן דעם ציל איינצונעמען אַפּאָזיציע פאַר אי־דיש, קאָנען אָפּשוואַכן העברייאיש און דערפאַר דאַרף מען אויף אַ קולטורעלן אופן דאָס ניט דערלאָזן". זיי זעען אויך אין דעם נישט קיין באַליידיקנדיקע באַציאונג צו אידיש. פאַרקערט, לויט זיי, קומט אויס זיינען זיי נאָס די נשמה שולדיק, והראיה: מ'דערלויבט צו פאַרשפּרייטן אידישע צייטונגען . . . און מ'לאָזט נעסט ריידן אידיש.

און כדי נאָר צו דערווייזן ווי אומ־שולדיק זיי זיינען, באַמערקן זיי, אַז זיי ווייסן אַז די אידיישסטן האָבן ספּעציעל געשטיצט דעם פילם און פונדעסטוועגן האַלטן זיי, אַז מ'האָט נישט געטאָרט אַנ־נעמען אַזעלכע מיטלען, וואָס זיינען נישט קיין כבוד פאַר'ן ישוב.

דאָס נאָר.

אַבי מיר האָבן נעמיינט, אַז דער העב־רייאיש־אידיש ענין איז אַ קולטור פראַגע, אַבי מיר האָבן נעמיינט, אַז מ'גיט עמיצן מיט אַ שטיין אין קאָפּ אַ שאָס אין פּנים צו, — מעג ער זיך פילן באַליידיקט. די העברייאישע שרייבער דורכ'ן מויל פון חיים נחמן ביאַליק און אישר באַראש (פאַרזיצער פון סעקרעטאַר פון העברייאישן פעדעראַלקלוב.) זאָגן, אַז ס'הייבט זיך נאָרנישט אַז דאָ נאַנצע מעשה.

מ'וואָלט איינגעלאַך נעדאַרפט דערעיילן דאָ די מעשה מיט'ן "טעפּל", ווען ס'זאָל ניט זיין אַזוי ווייטקלאַך, וואָס דוקא פון די, וואָס מ'דאַרף דערוואַרטן דיינע קול־טור פריינציפּן נעפינט מען אַפּאַרבאַהאַלטן זיך אונטער פאַליטיק. אין דוקא די קול־טור פאַרשטייער שיטן זאָמד אין די אויגן.

ב. א פיינע געזעלשאַפט

אין דער זאַמלונג "פאַר אידיש", וואָס דער "יאַנג איזראַעל" האָט אַרויסגעגעבן לכבוד זייער "אידיש וואָך" באַטייליקן זיך אַ היבש ביסל נישט רעליגיעזע שרייבער, צוזאַמען מיט דרבנים און רעווערענדס, וואָס שטן פער און שוועבל אויף די וועלטלאַכע און ראַדיקאַלן, דרוקן זיך אויך דאָרט ש. ניגער וואָס אין אויך דער הויפּט מוער אין עקסטרוועלטלאַך אידישסטישן — חלילה אויף אַ האַרעלע נישט נעכאַפּט מיט העברייאיש — שלום עליכס אינסט־טוט, דער גרויסער אינסטיטוט און "באַציי־ער" גלאַטשטיין, דער שטילער מאַני לייב און דער נאָר וואָס אַנטאָפּעפענער פון דער "פרייהייט" א. ראַבאַי א. א.

צוזאַמען מיט דער נאָנצער כנופיה "טאַנבלאַס איידן" אין נאָטס סטראַפּטשעס, וואָס טריאַומפירן אין דעם "פאַר אידיש" אַז דאָס הייבט זיך אַז אַ נייע ערא: מ'נייט ראַטעווען אידיש פון די הענט פון די דאָ־דיקאַלן. אונטער דער ראַדאַקציע פון דעם זייד־נעגעבער פונם נאָמען "אידיש" שלמה מולד־כו, אַ טראַנעדיע אין 5 אַקטן.

"בנתיב היסורים," פון יוסף חנני. פאַר־לאַג: "מצפה" (אַרץ־ישראל.

"די הייזידון," דערציילונגען פון פאַ־נאַיט איסטראַטי. פאַרלאַג, מאַרק ראַפּאָור

פאַרבייַ־גייענדיק

פון יוסף עלבאַן

א. "מאַנענדיקע נסיעות"

ווען איך לייען איבער א. אַל־מי'ס ליטעראַרישע נסיעות אין דער "פרייַ־ער אַרבעטער שטימע", ווילט זיך מיר איבערמאַכן דאָס קעפּל אויף "מאַנענדיקע נסיעות". ווייל אַלעמאָל איז ער מיט עפּעס נט צופרידן און ער האַלט אין איין טענה'ן און מאַנען פון אַלע און אַלעמען.

אין אייגענע פון די לעצטע נומערן פ. א. ש. איז אַלמי אין אַנהייב פון זיינע ליט. נסיעות זייער צופרידן, וואָס מיר אידן האָבן אַ גרויסע נייטסיקע אימפּעריע וועל־כע איז שטאַרקער פון דער ענגלישער. א. א. וו. איז דאָך דאָכט זיך נוט, האָ? ! טויג עס ערשט נישט, ווייל אַלמי אַרטשיק איז אָנגעשריבן געוואָרן, נאָר צוליב דעם ער זיך זיין צער. ער בעט מ'זאָל שיקן אַ "פאַרטעט", אַ בריוו. די מוטער ווערט קליין, איינגעהויערט. דער נעזעגענונגס טאָג, ווי אַ שוואַרצער פליגל, היינט אויבער אַלעמענס קעפּ. אין דער טאָג קומט ס'הינטער דאַרף, ביים אויפגאַנג פון טאָג, קומט פאַר דאָס געשיידן זיך. צוויי גע־שטאַלטן פון אַלמע טאַטע־מאַמע שטייען אונטערטסטן מאָל — אַז ער איז געווען דער אַנטדעקער פון די אַרענטינער ריי־טער אַבא קלינער און משה פינטשעווסקי. דעכטע, אָבער מיר ווייסן דאָ פרענן פריינט אַלמין: ראַשיד, ווער איז דאָס די אַפּי־ציעלע קריטיק? אַזן, דאָס הייבט זיך אַזוי: ווי אַלמי אַן אַנטאַקע נוצלאַכער געווען נישט בעסער אַזן טאַקע נוצלאַכער געווען אַז איר זאָלט אַנשטאַט מאַנען ביי דער אַפיציעלער קריטיק, אַליין טאַקע שרייבן רעצענזיעס ווען אַז די דערשיינענע ביכער אַזן זשורנאַלן? איר האָט אַיינמאָל שוין נעטאָן אַזאַ זאַך, רעצענזירנדיק רבקה רוי־זנבלאַטס בוך לידער. אָבער אַנשטאַט צו אַזוי מאַנס אַזאַ דאָך פון דער אַפיציעלער קריטיק — זענס אַיר אַנגעפאַלן אויף ני־נערן, חלמאי איר האָט נעשריבן אַ אַרטעריע צו אַזאַ שלעכט בוך לידער.

יאָ, פריינט אַלמי, ווען איר שוין אַנהייבט מאַנען פון זיך? —

ב. מען לויבט זיך

זינט עטלאַכע דאָרשן דערשיינט אין שיקאַגאָ אַ זשורנאַל אונטער'ן נאָמען "שיקאַגאָ". אין די ערשטע צוויי, דריי נו־מערן האָבן די שיקאַגער "אויסגענעמען" דאָס ביסל נאָל, בעזוידלס, אַנגעפאַלן אַזן אַרונטערגעריסן זיין אַזן מען האָט נעטאָן אַזן אַ נייע אַרט אַזן אַ נייע אַרט אַזן אַ נייע אַרט